

Розділ 3. ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ

УДК: 657.1: 338

Парасій-Вергуненко І.М.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття присвячена дослідженню економічної сутності поняття «інноваційний розвиток», що покладено в основу формування методологічних підходів до його аналізу для суб'єктів господарювання. Уточнено сутність понять «інновації», «інноваційний тип розвитку підприємств», «інноваційна діяльність». Запропоновано класифікацію видів інновацій. Визначено основні завдання та етапи аналізу інноваційного розвитку підприємств. У межах виокремлених організаційних етапів конкретизовано цілі й розроблено систему аналітичних показників для дослідження інноваційного розвитку підприємства.

Ключові слова: інновації, нововведення, тип інноваційного розвитку, інноваційна діяльність, аналіз, організація аналізу, ефективність, інноваційний потенціал.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями.

Одним із найважливіших чинників успішного функціонування підприємства на ринку у сучасних умовах є розроблення і використання технологічних та продуктивних інновацій. Інновації у наш час – одне із найскладніших явищ, яке визначає економічне зростання, розвиток і стійкість фінансово-господарської діяльності будь-якого підприємства. Для сучасних підприємств отримання високого прибутку, збереження і підвищення конкурентних позицій на ринку, вирішення проблеми виживання в цілому все більш ув'язується з використанням нововведень. Саме результативне інноваційне дослідження і створення нового товару, вмале його комерційне впровадження та ефективний зв'язок між науково-дослідною та маркетинговою діяльністю є запорукою успіху підприємства.

Відповідно до цього змінюється сам тип підприємства і його внутрішнє середовище. Інноваційний розвиток підприємств у напрямі широкого освоєння прогресивних технологій забезпечує перехід на якісно новий рівень промислового виробництва, широке впровадження технологій та обладнання нового покоління дозволяють досягти такого рівня ресурсозбереження та якості продукції, що випускається, які можуть сприяти суттєвому підвищенню ступеня імпортозаміщення та конкурентоспроможності на зовнішньому ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Останнім часом значно збільшилась кількість публікацій стосовно досліджень інноваційного розвитку як окремих суб'єктів господарювання, так і національної економіки в цілому. Питанням інноваційного розвитку присвячено багато робіт вітчиз-

няних та зарубіжних вчених і спеціалістів, зокрема: А.І. Амоші, В.П. Александрова, А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, С.Ю. Глазьева, А.П. Гречан, П. Друкера, Н. Кондратьєва, Р.Т. Лапье, І.І. Лукінова, Д.С. Львова, М. Портера, В.Е. Нейрнбурга, С. Покропивного, М. Портера, А. Хармана, М.Г. Чумаченка, Й. Шумпетера та інших. Проте методологічні та методичні аспекти аналітичного забезпечення управління інноваціями на рівні підприємств залишаються поза увагою науковців. Залишаються дискусійними питання економічної сутності понять «інновації», «інноваційний розвиток», «інноваційна діяльність». Особливої уваги потребують методологічні питання щодо розроблення системи аналітичних показників, що характеризують інноваційний потенціал та інноваційну активність суб'єктів господарювання, ефективність інноваційної діяльності, визначення впливу інновацій на фінансовий стан підприємства та його конкурентну позицію на ринку.

Методологія та методи дослідження. Методологічною та теоретичною основою дослідження є діалектичний метод пізнання економічних процесів. Для досягнення мети і розв'язання завдань, викладених у статті, були використані такі методи наукового дослідження: аналізу та синтезу; індукції та дедукції; метод порівнянь; групування.

Формулювання мети і цілей дослідження. Метою статті є дослідження економічної сутності поняття «інновації» та розроблення методики аналізу інноваційного розвитку підприємства.

Виклад результатів дослідження. Фундаментальною основою розроблення методики аналізу інноваційного розвитку підприємств є визначення економічної сутності поняття «інновації».

За своєю сутністю «інновація» є синонімом нововведення і дефініціюється як творчий процес у вигляді створення нових споживчих вартостей, застосування яких вимагає, щоби користувачі змінили звичайні стереотипи діяльності, навички. У більш широкому розумінні – це прогресивні техніко-технологічні, соціально-економічні зміни, ново-

© Парасій-Вергуненко І.М., доктор економічних наук, професор кафедри обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: Parasiy_vergunenko@bigmir.net

введення у фінансовій, науково-дослідницькій та інших сферах, поява нових способів виробництва, видів продукції та послуг, освоєння нових ринків збуту, будь-яке вдосконалення, яке забезпечує економію витрат або створює умови для такої економії.

Й. Шумпетер трактував нововведення як певне рішення підприємця про проведення в життя (вперше) нової ідеї, що стосується технології або будь-якого іншого процесу щодо управління підприємством (заготівля, збут тощо) [1, с.77].

На думку Р.Т. Лап'є, «інновація виражається у застосуванні нових видів інструментів або нових принципів використання інструментів; впровадженні нового технологічного процесу або нової процедури; застосуванні нового виду сировини або матеріалів; використанні нового місця або території, раніше не відомих, у здійсненні нового дійства» [2, с. 64].

Більш широко розуміє сутність цієї категорії Ф. Котлер, який вважав, що поняття інновації стосується будь-якої цінності, що сприймається як нове» [3, с. 313]. А. Харман також трактує інновацію більш широко, ототожнюючи її з впровадженням нових або суттєво поліпшених продуктів в економіку, а також з впровадженням нових або суттєво удосконалених виробничих процесів [2, с. 65].

Німецький вчений Ф. Хаберланд вважає, що нововведення охоплює науково-технічні, технологічні, економічні та організаційні зміни, що відбуваються в процесі виробництва. Його основними характеристиками є: якісна новизна виробів, способів виробництва і технологій порівняно з попередніми, темп реалізації, динаміка циклу нововведення, економічна ефективність, соціальні наслідки [4, с. 37].

Заслужує на увагу підхід до розуміння інновацій П. Друкера: «Інноваційність – це особливий інструмент підприємництва. Само підприємництво як дія спрямоване на те, щоб вдихнути в наявні ресурси нові властивості з метою створення благ... При реалізації нововведень створюється ресурс, який може вносити зміни в нову господарську діяльність. При цьому нововведення зовсім не обов'язково мають бути технічними або речовими» [5, с. 41–43].

Аналіз робіт іншого відомого фахівця у сфері управління М. Портера дає підстави зробити висновок, що нововведення в широкому розумінні включає і поліпшені технології, і удосконалення способів та методів ведення справ. Конкретно оновлення може виражатися у зміні товару або виробничого процесу, нових підходах до маркетингу, нових шляхах розповсюдження товару і нових концепціях сфери конкуренції [6, с. 63–64].

Підсумовуючи викладене вище, пропонуємо під інновацією розуміти кінцевий результат інтелектуальної діяльності (науково-технологічних досліджень, науково-технологічних відкриттів і винаходів та наукових ідей) у вигляді нового об'єкта (системи, технології, обладнання, товарів і послуг) або у вигляді об'єкта, що якісно відрізняється від попереднього аналога і сприяє розвитку і

підвищенню ефективності функціонування їх виробників і споживачів.

Для розроблення методики аналізу важливим є визначення сутності поняття «інноваційний тип розвитку підприємства», під яким слід розуміти спосіб економічного зростання, заснований на постійних і систематичних нововведеннях, спрямованих на суттєве поліпшення усіх аспектів діяльності господарської системи, періодичному перегрупуванні сил, обумовленому логікою науково-технічного прогресу, цілями і завданнями розвитку системи, можливістю використання певних ресурсних чинників для створення інноваційних товарів і формування конкурентних переваг.

Інноваційна діяльність підприємства спрямована на практичне використання наукового, науково-технічного результату та інтелектуального потенціалу для одержання нової, суттєво поліпшеної продукції, технології її виробництва, організації праці, системи управління з метою підвищення конкурентоспроможності та зміцнення ринкових позицій підприємства.

Організація інноваційної діяльності спрямована на упорядкування процесів генерування нових ідей, пошуку та розроблення технічних рішень, створення новацій, а також їх впровадження. Механізм організації орієнтований на формування та реорганізацію структур, що здійснюють інноваційні процеси. Така робота може проходити у різних формах, основними з яких є створення, поглинання, ринкова інноваційна інтеграція, виокремлення. Створення – це формування нових підприємств, структурних підрозділів або одиниць, призначених здійснювати інноваційну діяльність. Найбільш суттєвими елементами нових організаційних форм є матричні структури, науково-технічні підрозділи та організації, що здійснюють діяльність за ринковими принципами, внутрішні венчури.

До напрямів інноваційної діяльності належать: здійснення наукових досліджень і розробок; придбання нових технологій (в тому числі придбання права власності на винаходи, корисні моделі, промислові знаки, ліцензії на використання зазначених об'єктів); придбання машин, обладнання та устаткування, пов'язаних з інноваційною діяльністю; виробниче проектування; інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів та впровадження нових методів їх виробництва; здійснення маркетингових інновацій.

Основними цілями інновацій є: мінімізація витрат та собівартості продукції (робіт, послуг); удосконалення технології виробництва; підвищення якості продукції та посилення її конкурентоспроможності.

Інноваційний потенціал підприємства можна розглядати як інтегральну сукупність взаємопов'язаних у певних соціально-економічних формах факторів:

- реальних ресурсів;
- потенційно можливих інноваційних ресурсів, які за певних діючих чинників внутрішнього та зовнішнього середовища на певному часовому проміжку можуть бути задіяні підприємством;

– здатності та готовності підприємства сприйняти та ефективно використати ці ресурси та можливості для досягнення стратегічної мети своєї діяльності.

Метою аналізу інноваційного розвитку підприємства є визначення стану його інноваційної активності, дослідження джерел фінансування і оцінка результатів здійснення інноваційної діяльності.

Ще на початку минулого століття Й. Шумпетер сформулював закономірності технологічної еволюції і роль інновацій на різних етапах циклу розвитку науки і технологій, детально проаналізувавши підходи до класифікації нововведень, виокремивши п'ять їх різновидів:

- нове благо або нова якість вже відомого блага, тобто ще невідоме у сфері споживання;
- новий, більш ефективний метод виробництва вже відомої продукції;
- відкриття нових закономірностей збуту вже відомої продукції;
- відкриття нових джерел сировини або виробництва напівфабрикатів;
- реорганізація виробництва, що веде до підриву будь-якої монополії [1, с.111].

Серед сучасних вчених, які вивчають проблеми інноваційного розвитку суб'єктів господарювання, вагомий внесок у вирішення проблем класифікації інновацій внесли Ю.Яковець, А.Пригожин, А.Гречан.

В основу типологізації видів інновацій, розробленої Ю. Яковцем, покладено циклічність розвитку техніки, згідно з якою він виокремлює чотири види:

- ✓ найбільш базисні інновації, які реалізують найбільші винаходи і стають основою революційних перетворень у техніці, створення нових галузей;
- ✓ великі інновації, які формують нові покоління техніки в рамках цього напрямку;
- ✓ середні інновації є базою для створення нових моделей і модифікацій конкретного покоління техніки, замінюють застарілі більш ефективними;
- ✓ дрібні інновації, які поліпшують окремі виробничі або споживчі параметри моделей техніки [7, с.118].

Поглиблену класифікацію видів інновацій дав А.Пригожин, який згрупував їх за такими класифікаційними ознаками: за типом нововведення (матеріально-технічні, соціальні, економічні, організаційно-управлінські, правові, педагогічні); за механізмом здійснення (одиничні, дифузійні, завершені й незавершені, успішні й неуспішні); за інноваційним потенціалом (радикальні, комбіновані, такі, що модифікують); за особливостями інноваційного процесу (внутрішні і міжорганізаційні); за ефективністю (ефективність виробництва й управління, поліпшення умов праці) [8, с.112].

Найбільш повну та детальну класифікацію розроблено А. Гречан, яка виокремила та згрупува-

ла види інновацій за 18 класифікаційними ознаками [8, с.112].

З позиції аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком підприємства пропонуємо основні види інновацій згрупувати в такий спосіб (рис. 1).

Основними завданнями аналізу інноваційного розвитку підприємства є: оцінка рівня якості та конкурентоспроможності продукції; визначення техніко-економічних характеристик інновацій; визначення суми інвестицій на розробку та впровадження інноваційних проектів; оцінка можливостей внутрішнього потенціалу підприємства для розробки інноваційних проектів; визначення строку окупності інновацій; оцінка наявних та потенційних резервів (фінансових, кадрових, матеріально-технічних) для реалізації інноваційних проектів; оцінювання ефективності інновацій.

У процесі аналізу інноваційної активності підприємства пропонуємо виокремлювати такі етапи:

- 1) аналіз інноваційного потенціалу підприємства;
- 2) аналіз інноваційної активності підприємства;
- 3) оцінювання ефективності інноваційної діяльності;
- 4) аналіз впливу інновацій на фінансовий стан підприємства та ефективність його діяльності в цілому та його конкурентну позицію на ринку.

У процесі аналізу інноваційного потенціалу на першому етапі здійснюється дослідження стратегічної політики підприємства на основі аналізу факторів внутрішнього і зовнішнього середовищ. Також проводиться аналіз можливих варіантів розвитку підприємства та визначаються його можливості, потреби в інвестиціях, здійснюється пошук можливих альтернатив інвестування. Одночасно із цим дається оцінка ролі власного капіталу у формуванні й розвитку інноваційного потенціалу. Далі аналізується структура інноваційного потенціалу та визначається вплив основних техніко- економічних факторів на її зміну у звітному періоді порівняно з попереднім; виявляються внутрішньогосподарські резерви росту інноваційного потенціалу підприємства. На цьому ж етапі визначається рівень інноваційних можливостей підприємства та дається оцінка ступеню його використання.

На другому етапі здійснюється аналіз інноваційної активності підприємства, на основі таких показників: кількість найменувань нових видів продукції за роками; кількість придбаних нових технологій; кількість впроваджених нових технологічних процесів; частка нових видів продукції у загальному її обсязі за роками; обсяг реалізованої інноваційної продукції, в тому числі за межі України; кількість інноваційних проектів; конкурентоспроможність технологій; ступінь прогресивності технологій; коефіцієнт інноваційного випуску; сума витрат на інноваційну діяльність; частка витрат на інноваційну діяльність в загальній сумі витрат підприємства; структура джерел фінансу-

вання інноваційної діяльності; коефіцієнт використання витрат підприємства на інноваційну діяльність; коефіцієнт співвідношення придбаних та самостійно розроблених інновацій; сума поточних витрат на НДДКР; обсяг придбаних нематеріальних активів та основних засобів для здійснення

інноваційної діяльності. Фактичні показники порівнюються з аналогічними показниками попереднього періоду, виявляється вплив основних факторів на їх зміну, виявляються внутрішні резерви підвищення інноваційної активності підприємства.

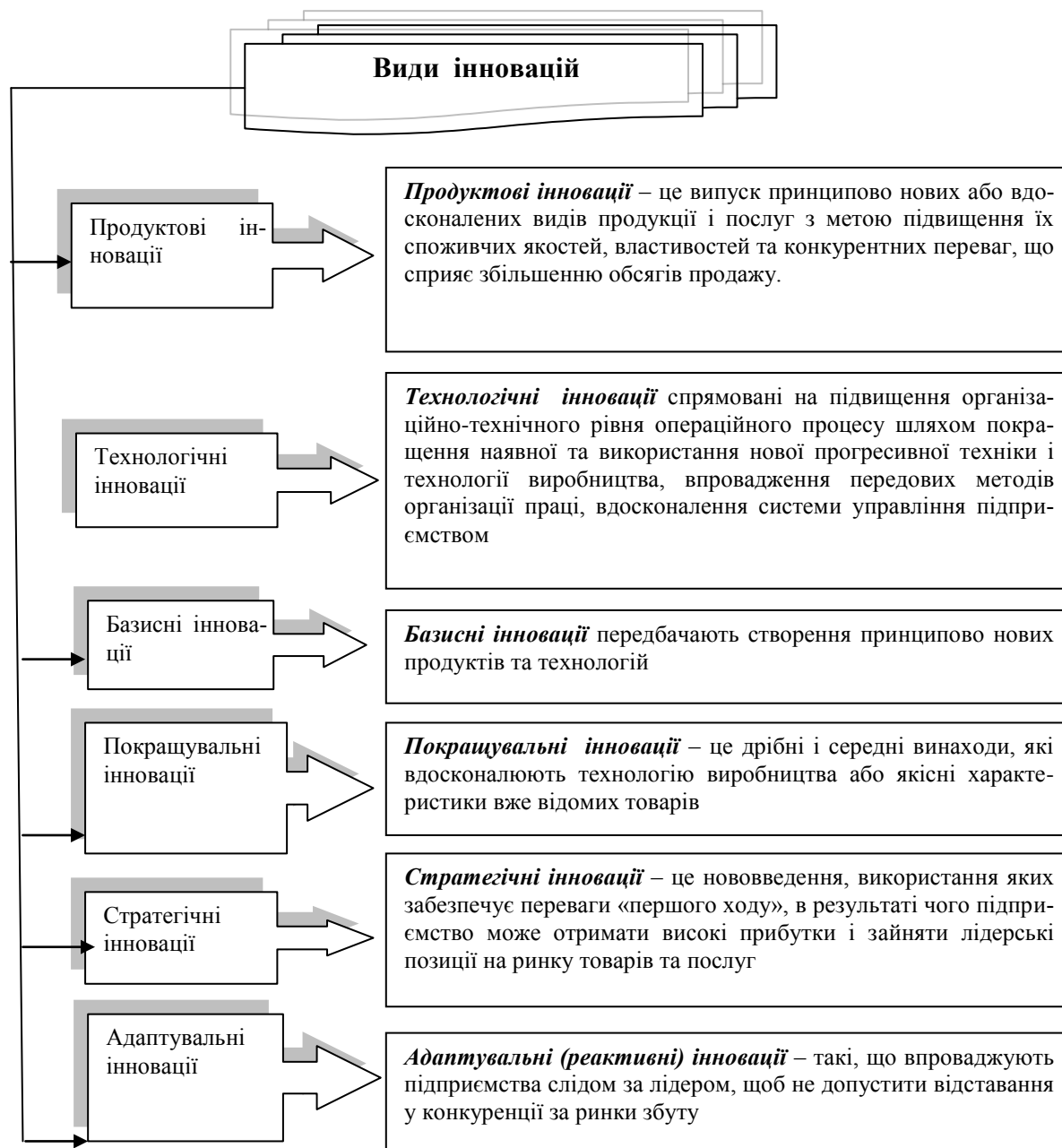
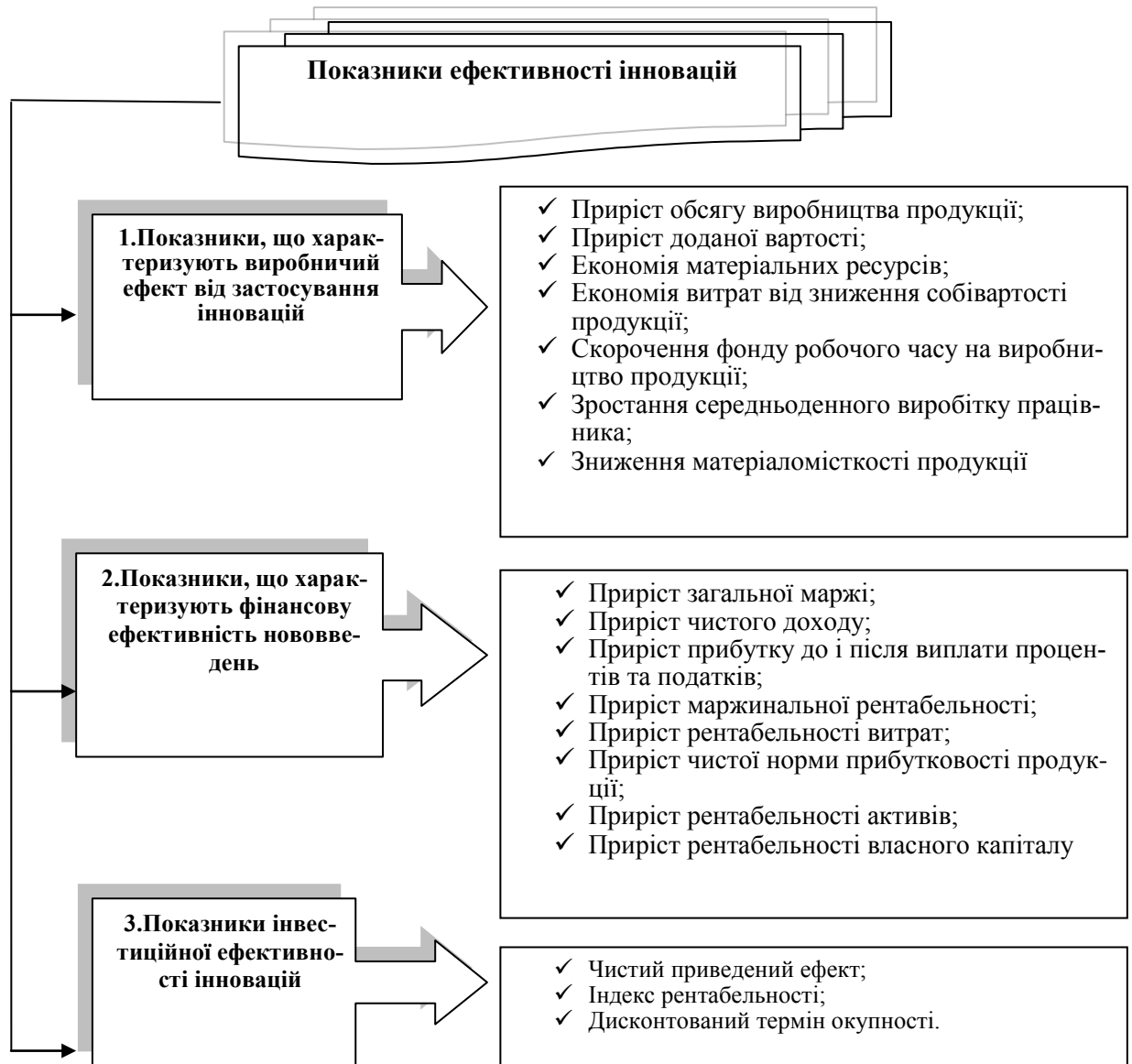

Рис. 1. Основні види інновацій

Аналіз результативності та ефективності інноваційної діяльності здійснюється на третьому етапі. На цьому етапі визначається результативність інноваційної діяльності підприємства за допомоги розрахунку відповідних показників

(коефіцієнт збалансованості грошових потоків, показник частки прибутку від інноваційної діяльності в загальному обсязі прибутку підприємства). Основні показники ефективності інноваційної діяльності наведено на рис. 2.

Рис.2. Показники ефективності інновацій

Ці показники аналізуються в динаміці у порівнянні з попередніми періодами, проводиться оцінка ефективності реалізованих підприємством інновацій і їх впливу на показники ефективності функціонування підприємства та водночас виявляються можливі резерви поліпшення цих показників. На цьому ж етапі здійснюється аналіз витрат на інноваційну діяльність, оцінюється їх віддача.

На завершальному четвертому етапі аналізу здійснюється оцінка впливу інноваційної діяльності на фінансовий стан підприємства в цілому та на його позиції на ринку. На цьому ж етапі здійснюється аналіз причин, які стримують інноваційний розвиток, що дозволить розробити заходи для подальшого розвитку інноваційної діяльності, підбивається підсумок щодо здійснення підприємством інноваційної діяльності у порівнянні з попереднім періодом. За результатами аналізу обґрунтовують доцільність розробки та

реалізації управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності інноваційної діяльності.

Основними напрямками активізації інноваційної активності підприємств має стати розроблення сучасного механізму її підтримки, зокрема: встановлення податкових пільг підприємствам, що здійснюють інноваційну діяльність, у тому числі встановлення податкових канікул; фінансування частини науково-прикладних досліджень за рахунок бюджету, державне замовлення інноваційної продукції; зниження процентних ставок на кредити. Слід дедалі активніше створювати (та заохочувати вже створені) технопарки, технікубатори, інноваційні виробництва у пріоритетних галузях економіки, зокрема в: радіоелектроніці та приладобудуванні, сільськогосподарському машинобудуванні, важкому машинобудуванні; суднобудуванні; літакобудуванні, хімічній промисловості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже уточнення економічної сутності поняття «інновації» покладено в основу розроблення аналітичного забезпечення стратегічного управління інноваційним розвитком суб'єктів господарювання. Зміст, завдання та методичні підходи до формування аналітичної складової системи управління інноваційним розвитком залежить від рівня управління. Важливим напрямом подальших наукових досліджень є форму

вання системи аналітичних показників, які кількісно характеризують інноваційну діяльність окремих суб'єктів господарювання різного галузевого спрямування. Запропонована система аналітичних показників дає змогу сформулювати найбільш повну характеристику інноваційного потенціалу підприємств, їх інноваційної активності та допомагає виявити можливості для їх інноваційного розвитку, розробити оптимальну стратегію інноваційного розвитку підприємства.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития: (исследование предпринимательской прибыли, капитала, процента и цикла конъюнктуры): пер. с нем. / Й.Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.
2. Хучек М. Социально-экономическое содержание инновации на предприятии / М. Хучек // Вестник Московского университета. Серия 6: Экономика. – 1995. – № 1. – С. 62–71.
3. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер. – СПб.: АО «Коруна», 1994. – 698 с.
4. Инновационный менеджмент: метод. пос. – К.: Изд-во концерн «РАМО», 1990. – Т.1. – 112 с.
5. Друкер П. Рынок: как выйти в лидеры (практика и принципы): пер. с англ. / П. Друкер. – М.: Прогресс, 1992. – 351 с.
6. Портер М. Международная конкуренция: конкурентные преимущества стран: пер. с англ. / М.Портер. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.
7. Яковец Ю.В. Предпосылки преодоления инновационного кризиса / Ю.В. Яковец // Экономист. – 2003. – №1. – С. 32–37.
8. Гречан А.П. Інноваційний розвиток легкої промисловості: монографія. / А.П. Гречан. – К.: КНУТД, 2004. – 268 с.